

HARRAN ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ

**XIV. ULUSLARARASI
MEVLİD-İ NEBİ SEMPOZYUMU**

İSLÂM VE ÇOCUK

14-15 ARALIK 2020

TEBLİĞLER KİTABI

ŞANLIURFA

Kitabın Adı

XIV. Uluslararası Mevlid-i Nebi
Sempozyumu "İslâm ve Çocuk"
Tebliğler Kitabı

ISBN No: 978-625-409-233-6

Yayın Tarihi: 29 Ocak 2021

Mizanpaj: Arş. Gör. Selim YILMAZ

Yayın Sahibi

Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Adına Prof. Dr. Celil ABUZAR

Editörler

Doç. Dr. Kadri ÖNEMLİ
Arş. Gör. Selim YILMAZ
Arş. Gör. Abdulkaki ÇİFTÇİ
Arş. Gör. Coşkun BORSBUĞA

Elektronik Yayın Adresi

<http://ilahiyat.harran.edu.tr/tr/sempozyum/sempozyumlar/>

**Tebliğ içeriklerinin bütün hukukî ve akademik sorumluluğu yazarlarına
aittir.**

Bu kitabın basım, yayın ve satış hakları
Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne aittir.

Bütün hakları saklıdır.

Kitabın tümü, bir bölümü ya da bazı bölümleri
Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin yazılı izni olmadan
herhangi bir yolla basılamaz, çoğaltılamaz ve dağıtılamaz.

© Copyright 2021 by Harran University Faculty of Theology.

All rights reserved.

No part of this book may be printed, reproduced or
distributed by any means without the written permission of
Harran University Faculty of Theology

KÜTÜB-İ SİTTE'DEKİ RİVAYETLER ÇERÇEVESİNDE ALLAH RASÛLÜ'NÜN ÇOCUKLARA İSİM KOYMA KONUSUNA YAKLAŞIMI

Mustafa ÖZTOPRAK*

Giriş

İnsanın birey olarak kendisini diğerlerinden farklı kılan unsurların başında ismi gelir. Çünkü kişinin ismi, ona ait alanı, kimliği, nevi şahsına münhasır gerçek kişiliği ifade edebilme vesilesidir. Milyarlarca insanın yaşadığı dünyada her bir bireyin ismi kendisini diğerlerinden ayıran bir yöndür. Duyulduğunda zihinlerde beliren bir duruşun, anlayışın, yaşam şeklinin, hayata bakışın ve kişiliğin göz önünde beliren halidir. Etkisi hangi seviyede olur bilinmez ancak konulan isimler kişiliklerin/şahsiyetlerin oluşmasında etkilidir.¹ Dünya kurulduğundan günümüze insanoğlu bu yönünü farklı yol ve yöntemlerle etkin bir şekilde kullanmış ve kullanmaya da devam etmektedir.

İsim koyma hususunda kültürel değerler kadar dini değerler, hayata bakış, içinde yaşanılan coğrafya vs. etkilidir. Çünkü insanı inşa eden değerler bunlardır. Bireylerin şahsiyet şekillenmesinde mezkûr nedenler belirleyicidir. İsim, yön vermek demektir. Hayata hangi pencereden bakılacağını oluşturmaktır. Mesela Allah Rasûlü'nün bir çocuğa isim koyarken dua etmesi, ezan okuması ve mana yönüyle, içeriğiyle dini motifleri barındıran güzel bir isim vermesi bir amaca matuf eylemlerdir. Dolayısıyla isim koymada olduğu gibi din, insanın hem dünya hem de ahiret boyutuyla bireyi şekillendirmeyi amaç edinmektedir.

Allah Rasûlü sahabenin dini yönlerinin yanında isim koyma gibi günlük hayata dair konularıyla da ilgilenmiştir. Büyüklerin isimlerinden mana bakımından uygun görmediklerini değiştirmiş,² talep edildiğinde yeni doğan çocuklara isimlerini bizzat koymuştur.³ İsim koyduğu çocukların ya etrafındaki yakınları ya da kendisine gelen sahâbîlerin çocukları olduğu tespit edilmektedir. Tabiidir ki sahâbîlerden isteyenler çocuklarına isimlerini kendileri koymuşlardır. Rasûlüllâh'ın bu noktadaki yaklaşımı gönüllülük esasına dayanmaktadır.

---

* Doç. Dr. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, mustafaoztoprak@yaani.com

¹ Konu ile ilgili geniş bir değerlendirme için bakınız: <https://www.nevzattarhan.com/isminiz-kisiliginizi-olusturuyor.html>.

² İbn Mace, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvinî, *es-Sünen* nşr. Muhammed Fuad Abdülbâkî, (Kâhire: Dâru ihyâit-türâsî'l-Arabî, 1975), "Edeb", 31; Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as b. İshâk el-Ezdf es-Sicistânî, *es-Sünen* nşr. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd, (byy.: Dâru'l-fikr, ts.) "Edeb", 69.

³ İbn Mace, "Edeb", 31; Ebû Dâvûd, "Edeb", 69.

Çalışmamız, Kütüb-i Sitte’de yer alan konu ile alakalı rivayetler kapsamında olacaktır. Zira Kütüb-i Sitte’de geçen konu ile ilgili rivayetler, genel olarak isim koyma mevzuundaki hadislerin numunelerini taşımaktadır. Başka bir ifadeyle Kütüb-i Sitte’nin isim koymada bütün hadis kitaplarının örneklerini sunduğu söylenebilir. Bu muteber hadis kitapları hem ilim dünyasında sıhhat açısından hem de halk nazarında “sahîh” hadislerin çoğunlukla toplandığı eserler olarak da kabul edilmektedir. Dolayısıyla diğer konularda olduğu gibi isim koymada da mümkün olduğunca “sahîh” hadislerden faydalanmak meseleyi doğru anlamaya yardımcı olacaktır. Çalışmada konu üç farklı başlık altında incelenecektir.

1. İsim Koyma Adabı

Aileler açısından çocuğun olması mutluluk vesilelerindedir. Çocuk doğduktan sonra mutluluğunun yanında maddi ve manevi görevlerin de yapılması gerekmektedir. Bakımı, iâşesi, eğitimi, ahlakı ve sağlığının yanında güzel bir isme sahip olması üzerinde hassasiyet gösterilen konulardandır. Çünkü aileler hem ismin telaffuzu hem de manası bakımından kültürel veya dini boyutuyla güzel olmasını istemektedir. Zaman zaman da dünyaya bakışla doğru orantılı bir yaklaşım sergilenenmektedir. Bu süreç, hamileliğin başından itibaren anne-babaların gündemini meşgul etmekte, hatta çiftler arasında sıkıntıya bile vesile olabilmektedir. İsim koymada her anne-babanın ve toplumun belli hassasiyetleri vardır. İslam’ın ilk yıllarından itibaren dini içerikli bir yaklaşımın Müslümanların gündemini belirlediğini söylemek mümkündür. Bu noktada Allah Rasûlü’nün meseleye nasıl yaklaştığına bakmak, konuyu somutlaştırma açısından önem arz etmektedir.

Sahâbîler çocukları olduğunda Allah Rasûlü’ne götürmüşler ve ona isim vermesini istemişlerdir.⁴ Daha önceki dönemlerde böyle bir uygulama var mı bilinmez ancak İslami dönemde Hz. Peygamber’in birçok çocuğa isim koyduğu tespit edilmektedir. Buradan şöyle bir sonuç çıkmamalıdır: her sahâbî doğan çocuğunun ismini Hz. Peygamber’e koydurmaktadır. Mevcut rivayetlerde çocuğuna isim koyduran sahâbîler sınırlıdır. Kütüb-i Sitte’deki rivayetler çerçevesinde bakıldığında, Peygambere erkek çocukların getirdiği, ismini koyduğu bir kız çocuğunun bile getirilmediği tespit edilmektedir. Yaptığımız kısa bir araştırmaya göre diğer hadis kaynaklarında da konu ile alakalı rivayet bulunmamaktadır. Bu durum, yeni bir anlayış ve hayata bakış süreci yaşayan toplumun bütün katmanlarından cahiliye kültürünün temizlenemediğini göstermektedir. Tabiidir ki sosyolojik değişimler bir süreci ihtiva etmektedir. İsim koyma hususunda da mevcut eski anlayışların değişimi zaman alacaktır. Bu noktada, Allah Rasûlü hayattayken meselenin henüz istenilen seviyeye gelmediği anlaşılmaktadır.

⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu’fî el-Buhârî, *el-Câmiu’s-sahîh*, nşr. Mustafa Dîb el-Buğa (Lübnan: Dâru İbn Kesîr, 1407), “Edeb”, 108.

Hız. Peygamber isim koyarken belli bir silsileyi takip etmektedir. Öncelikle gelen çocuğu sevmiş, ona dua etmiş, ezan okumuş⁵, hurma ile tahnik⁶ yapmış ve ismini koymuştur. ⁷ Bazı rivayetlerde, ismi yedinci günde koyduğu ve akika kurbanı kestiği veya tavsiye ettiği geçmektedir.⁸ Gün ifade eden rivayetin etmeyenlere göre “şaz” kalması, bazı rivayetlerde “doğduktan sonra Peygambere gittik”⁹ ifadelerinin geçmesi, meselenin zorunlu değil, bireylerin kendi tercihleriyle şekillendiği sonucunu çıkarmaktadır. Konuya Hız. Peygamber açısından bakıldığında, mevcut rivayetlerin hiçbirinde gelen çocukların ismini yedinci gün değil diye koymadığı tespit edilmemektedir. Allah Rasûlü açısından da bu duruma zorunluluk değil tercih yönüyle bakıldığı anlaşılmaktadır.

Rivayetlerde Rasûlü Ekrem’in isim koyarken dikkat ettiği bir nokta, mana bakımından güzel olmasıdır. Bunu hem dünya hem de ahiret boyutuyla istemektedir. Bir hadiste, “Sizler kıyamet günü isimlerinizle ve babalarınızın isimleriyle çağrılacaksınız, öyleyse isimlerinizi güzelleştirin”¹⁰ ifadesi geçmektedir. O’nun koyduğu isimler bu yaklaşımı desteklemektedir. Mesela, “Münzir”, “Abdullah”, “Abdurrahman”, “İbrahim”, “Hasan”, “Hüseyin”, “Muhsin”, “Cemile”¹¹ Dikkat edilirse koyduğu isimler, “Uyarıcı”, “Allah’ın Kulu”, “Rahmanın Kulu” ve “Güzel” gibi anlamlara gelmektedir. Mezkûr isimlerde kulluğu ifade eden manalar dikkati çekmektedir. Bu noktada Allah Rasûlü’nden meseleyi açıklayan “Kulluğu ifade eden isimler, Allah katında en güzel isimlerdir.”¹² hadisi nakledilmektedir.

Güzel isimlere yönlendirme var ise, kötü isimlerden de sakındırma söz konusudur. Rivayetlere bakıldığında, kötü manalı isimlerin daha fazla geçtiği tespit edilmektedir. Mesela, uyarıda bulunduğu isimlerden bazıları şunlardır: “Melikül Emlâk” (Hükümdarların Hükümdarı), “Eflâh” (Kurtulan), “Rabâh” (Kazançlı), “Yesâr” (Kolaylık), “Nâfi” (Yasaklayan), “Necîh” (Başarılı), “Âsî” (İsyan Eden), “Azîz” (Güçlü Olan)...¹³

⁵ Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî Tirmizî, *es-Sünen*, nşr. Ahmet Muhammed Şâkir (Beyrut: Daru İhyâ’it-türâsî’l-Arabî, ts.), “Edahi”, 16.

⁶ Tahnik: Hurmanın ezilip, (yeni doğan) çocuğun ağzının içinde damağına sürülmesi, ağızda yemekten kalan tat anlamına gelmektedir. Ebû Ubeyd Kasım b. Sellâm el-Herevî el Bağdadî, *Garibül Hadis*, thk: Muhammed Abdülmüid Hân (Haydarabad: Matbaatü daireti’l maarifî’l-Osmanî, 1384), 1/174; Cemalüddin, Ebû’l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Cevzî, *Garibül Hadis*, (Beyrut: Dâru’l-kütübî’l-ilmîyye, 1405), 1/247; Ebû’s-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, *en-Nihâye fî garîbi’l-hadis*, (Beyrut: Mektebetü’l-ilmîyye, 1399), 4/271.

⁷ Müslim b. el-Haccac, Ebû’l-Hüseyin el-Kuşeyrî en-Nisabûrî, *el-Câmiu’s-sahîh*, nşr. Muhammed Fuad Abdülbâkî (Beyrut: Dâru İhyâ’it-türâsî’l-Arabî, ts.), “Edeb”, 5, 24, 25.

⁸ Tirmizî, “Edeb”, 63.

⁹ Buhârî, “Edeb”, 108.

¹⁰ Ebû Dâvûd Süleyman b. Eş’as b. İshak el-Ezdi es-Sicistanî, *es-Sünen* nşr. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd (Byy: Dâru’l-fikr, ts.), “Edeb”, 68.

¹¹ İbn Mace, “Edeb”, 31; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 69; Müslim, “Adab”, 1, 5, 15.

¹² Ebû’l-Kâsım Müsnidü’l-Dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb Taberânî, *el-Mu’cemü’l-evsâd* thk. Mahmûd b. Ahmed et-Tahhân. (Riyad: Mektebetü’l-maârif, 1405), 1/214.

¹³ Buhârî, “Edeb”, 114; Müslim, “Adab”, 2, 4.

Zikredilen isimlerden isyan ve kibir içerikliler dışındakilere Allah Rasûlü daha sonraki süreçte itiraz etmemiştir.¹⁴ İki nokta burada ön plana çıkmaktadır: Birincisi, kibir ve isyan içerikli rivayetlere karşı duruş sergilenmektedir. İkincisi, mana bakımından problem teşkil etmeyecekler ilk başta izin verilmezken daha sonra müsaade edilmiştir. Muhtemelen Allah Rasûlü, mezkûr isimlerin farklı yönere çekilmeyecek manaya sahip olduklarını, belki de toplumun onları olumsuz yönde anlamayacak seviyeye geldiğini düşünmüştür.

Konulan/tavsiye edilen ve yasaklanan isimlerde genel olarak dikkat edilen nokta dini kaygı gibi görünmektedir. Tavsiye edilenlerde hem dünya hem de ahiret boyutuyla meseleye bakıldığı tespit edilirken, yasaklananlarda isyan, kibir gibi insanı aldatıcı mahiyet içermesine dikkat çekilmiştir. Her iki noktada ne kültür ne asabiyete önem verilmezken bir Peygamber olması hasebiyle dini bakış açısının etkili olması önemlidir. O, isim koyarken güzele talip olmuş, kötü olanlara karşı durmuştur. Adeta “iyiliği emretme, kötülükten sakındırma” anlayışını isim koyma sürecine taşımıştır.

2. İsim Değiştirmek

Allah Rasûlü isimlerin değiştirilmesi hususunda iki saikle hareket etmiştir. Bunlar, mana bakımından kötü olanları güzel ve doğru olanlarla,¹⁵ manası Allah’ın sıfatlarıyla benzer anlam taşıyanlar.

Allah Rasûlü’nün manası itibariyle değiştirdiği isimleri şu şekilde sıralayabiliriz: Berre’yi (iyi, Günahsız) Zeyneb ve Cüveyriye’ye,¹⁶ Âsiye’yi (İsyan Eden) Cemile’ye (Güzel),¹⁷ Efram’ı (Kesilmiş, Budanmış) Zür’â’ya (Münbit),¹⁸ Hasîn’ı (Koruyan) Abdullah’a (Allah’ın Kulu),¹⁹ Ekber’i (En büyük) Beşîr’e (Müjdeleyen),²⁰ Harp’i (Savaş) Selem’e (Barış), Müzdaci’ (Yatan) Münbeis’e (Kalkan), Afira’yı (Bir arazi ismi) Hazira’ya (Yeşillik), Dalâlet Vadisi’ni Hidâyet Vadisi’ne, Zinaoğulları ve Azginoğulları’nı Faziletoğulları’na²¹ çevirmiştir. Kütüb-i Sitt’e’deki rivayetlerde bazı ne ile değiştirdiği geçmeyen isimler de bulunmaktadır. Mesela; “Şihab”, “Atele”, “Hakem”, “Gurab”, “Hubab” ...²²

Allah Rasûlü bazen bir ismi hoş karşılamadığında sebebiyle açıklama yoluna gitmiştir. Açıklama yapmak, bir nevi ikna etme yolunu, muhatabın niçin yeni isme

¹⁴ Müslim, “Adab”, 13.

¹⁵ Ebû Muhammed Bedreddîn Mahmûd b. Ahmed b. Musa el-Hanefî el-Aynî, *Umdetü’l-kârî şerhu sahihi’l-Buhârî*, (Beyrut: Dâru İhyâ’it-Türâsi’l-Arabî, ts.), 22/208.

¹⁶ Buhârî, “Edeb”, 108; Müslim, “Adab”, 3.

¹⁷ Müslim, Adab, 15.

¹⁸ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 69.

¹⁹ İbn Mace, “Edeb”, 32. Burada Abdullah olarak kastedilen sahâbi, önceleri Yahudi olan sonra Müslüman olan Abdullah b. Selâm’dır.

²⁰ Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb Nesaî, *Sünenü’l-kübrâ*. thk. Abdülgaffar Süleyman Bûndarî, Ebû Abdullah Seyyid b. Kesrevî b. Hasan. (Beyrut: Dârü’l-kütübi’l-ilmîyye, 1411) “Amelül Yevm ve’l-Leyle”, 125.

²¹ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 69. Kütüb-i Sitt’e dışındaki hadis kaynaklarından örnekler için bakınız: *Hadislerle İslam*, ed: Mehmet Emin Özafşar (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013), 4/123.

²² Ebû Dâvûd, “Edeb”, 69.

geçmesi gerektiğini ifade etmek için kullanılabilir. Zira Rasûlüllâh zorla bir değişikliğin yapılmasını tercih etmemektedir. Bu meyanda bir örnek şu şekildedir: Zeynep bt. Ebû Seleme (ö. 73/693)'nin ismi "Berre" idi. Allah Rasûlü bunu hoş karşılamadı ve şöyle dedi: "nefislerinizi tezkiye etmeyin, iyilerden olanları en iyi bilen Allah'tır. Hangi ismi koyalım dediler, O da "Zeynep" olsun dedi."²³ Örnekte de görüldüğü gibi ilk önce sebep açıklanıyor daha sonra ise tercih edilen isim zikrediliyor. Burada muhatabın yeni isme hazır olup-olmaması müşahede edilmiş görünmektedir.

Değiştirilen isimlere bakıldığında mana bakımından kötü anlamlı olduğu anlaşılmaktadır. Mezkûr örneklerin yaşandığı sahabîlerden kimse yapılan değişikliğe itiraz ettiğine dair bilgi en azından rivayetlerde olmadığı tespit edilmektedir. Rasûlüllâh'ın isimlere müdahaleleri sahabîlerin ona olan sevgilerinden dolayı itiraza bile yönelmemişlerdir. Onun tavsiyelerini itirazsız kabul etmişlerdir.

Her durumun istisnası olduğu gibi Peygamber (s.a.s.) döneminde isim değiştirme eylemini kabul etmeyen de vardır. Tabî'nin önde gelen âlimlerinden Saîd b. Müseyyib (ö. 94/713)'in dedesiyle karşılaşan Allah Rasûlü ona ismini sormuş o da zorluk ve sıkıntı anlamına gelen "Hazn" demiştir. İsmi anlamını hoş karşılamayan Rasûlüllâh kolay anlamına gelen "Sehl" olsun teklifinde bulunmuş ancak sahabî "bu ismi babam koydu değiştiremem ve insanlar arasında bununla marufum" demiştir. Teklifi kabul görmeyen Allah Rasûlü sahabîye karşı herhangi bir şey söylememiş, torunu Said b. Müseyyib konu ile alakalı değerlendirmesinde, o "Huzûne" üzere devam ediyoruz demiştir.²⁴ Âlimler onun kastının ne olduğu hususunda farklı kanaatlere sahiptirler. Mesela, "Hazn" kelimesi "zorluk" anlamına gelmesi sebebiyle, Allah Rasûlü'nün teklifi kabul edilmediği için hayatımız zorluk, sıkıntı üzere ve aynı ismi kullanmaya devam ediyoruz şeklinde anlayanlar olmuştur.²⁵ Said b. Müseyyib'in hayatında ekonomik sıkıntı çektiğine dair bir bilgi yoktur. Aksine, Emevîlerin tahsis ettiği 30 bin dirhemi yönetime karşı olumsuz yaklaşımından dolayı reddetmiştir. Ancak kendisi ticaretle uğraşmaktadır. Ticaretin kendi hayatı için daha uygun olduğunu ifade etmiştir.²⁶ Bu noktada onun ifadesini, kendisinin Allah Rasûlü'ne olan muhabbetinden hareketle, dedesinin kendisine yapılan teklifi kabul etmemesinin üzüntüsünü yaşıyoruz şeklinde anlamak mümkündür.

Diğer rivayetlerin yanında tek kalan mezkûr hadisi birkaç açıdan değerlendirmek mümkündür. Her şeyden önce isim değiştirme eylemi Allah Rasûlü'nün sahabîlere dini

²³ Müslim, "Âdab", 19.

²⁴ Buhârî, "Edeb", 107.

²⁵ Ebû'l-Hasen Ali b. Halef b. Abdülmelik İbn Battâl, *Şerhu sahihi'l-Buhârî*, nşr. Ebû Temîm Yâsîr b. İbrahim (Riyad: Mektebetü'r-rüşd, ts.) 9/346; Ebû'l-Velîd Süleyman b. Halef b. Sa'd et-Tüçibî Bâcî, *el-Münteka* (Kâhire: Dârü'l-fikri'l-Arabî, 1913), 7/296.

²⁶ İbn Sa'd, *Tabakatü'l-Kübrâ*, 5/102; Zehebi, *Siyeru a'lami'n-nübelâ*, 5/136. Geniş bilgi için bakınız: Yaşar Kandemir, "Said b. Müseyyib", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2008), 35/563-564.

olarak bir emri değildir. Eğer böyle olsaydı mutlaka burada onu belirtir veya yapılan itiraza karşı delilini söylerdi. Ancak rivayete bakıldığında böyle bir durum yaşanmamıştır. Zaten dini bir emir olsaydı, sahâbîlerin buna itirazı söz konusu olamazdı. Sahabenin bu teklifi kabul etmemesi, onun hayatında olumsuz yansıması olduğunu söylemek oldukça zordur. Bu sadece bir tahmin olabilir. Dini bir emir olsa ve bunu sahâbî yapmamış olsaydı dinin temsilcisinin emrine uymadığı için böyle bir sonuçla muhatap oldu sonucuna varılabildi. Bu sonuç bile, kişinin kaderiyle ne kadar irtibatlı değerlendirilebilir, üzerinde tartışma götürecek bir durumdur. Bir başka açıdan, bu rivayet konuya dair tek rivayettir. Diğer rivayetlerin yanında “şaz” kalmaktadır. Onlara göre istisnai bir durumu ihtiva etmektedir. Hayatına bakıldığında genel geçer olan birçok uygulamanın istisna olan yönleri olduğu tespit edilmektedir. Hükümler de genele göre oluşturulup özel durumlara göre olmadığı için rivayetler çerçevesinde Rasûlüllâh’ın isim değişikliği teklifleri sahabe tarafından hüsnü kabul gördüğünü söylemek mümkündür.

Rasûlüllâh (s.a.s.), zaman zaman farklı isim gruplarını birbirleriyle karşılaştırarak “iyisi bu, kötüsü bu” şeklinde ifadeleri olmuştur. Direkt söylemese bile, bu isimlere sahip olanlar için “bunlar uygundur” şeklinde dikkat çekmiştir. Konu ile alakalı şu örnek verilebilir: Allah’a en hoş gelen isimler, “Abdullah” ve “Abdurrahman”, en doğru olanlar “Haris” ve “Hemmâm”, en kötüsü ise “Harb” ve “Mürre”dir.²⁷ Bazen de sahâbîler Peygamber vefat ettikten sonra isimlerle ilgili değişime devam etmişlerdir. Hz. Ömer (ö. 23/644), Mesruk b. Ecda’ ile karşılaşınca, “Ecda” isminin “Şeytan” anlamına geldiğini Allah Rasûlü’nden duyduğunu söylemiştir. Mesruk b. Ecda’ Hz. Ömer’in uyarısı üzerine ismini Mesruk b. Abdurrahman (ö. 63/683) olarak değiştirmiştir.²⁸ Hz. Ali (ö. 40/661), oğulları “Hasan”, “Hüseyin” ve “Muhsin” den her biri doğduğunda Allah Rasûlü’ne gelmiş “Ben isminin “Harb” olmasını istiyorum” demiş ancak Nebi (s.a.s.) sırasıyla “Hasan”, “Hüseyin” ve “Muhsin” isimlerini koymuştur.²⁹ Bu rivayet dikkate alındığında, Hz. Ali’nin cahiliye dönemindeki isim algısını İslami dönemde de devam ettirme eğiliminde olduğu görülmektedir.

İsim değişikliği, yeni bir toplum inşa etmenin adımlarıdır. Çünkü hayatın her aşaması yeni anlayışa göre şekil alırken, isimlerin onlardan bigâne kalması düşünülemezdi. Yapılan değişikliklerde asabiyetin ve cahiliye anlayışının tasfiyesi, yeni düzenin inşası uygulamaya konulmuştur. Allah Rasûlü isimlerin oluşumunda bile İslam’ın

²⁷ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 68.

²⁸ İbn Mace, “Edeb”, 31; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 69; Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnaûd, Hüseyin el-Esed. (Beyrut: Müessesetü’r-risâle, 1405), 5/24. Mesruk b. Ecda ismini Mesruk b. Abdurrahman olarak değiştirdiği halde, Diyanet İslam Ansiklopedisi’ndeki ilgili madde da Mesruk b. Ecda olarak tercih edilmiştir. Madde yazarı açıklamadığı için amacının ne olduğu bilinmez ancak en azından mezkûr alimin isim değiştirme tercihinin uyularak sonraki isim tercih edilebilir veya parantezle değişen hal zikredilebilirdi.

²⁹ Ahmed b. Hanbel Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybanî, *el-Müsned*, nşr. Şuayb Arnaûd, (Kâhire: Müessesetü’l-Kurtuba, 1375), 1/119.

kuşatıcı yaklaşımını sergilemiştir. Ne cahiliye döneminde kullanılan bütün isimleri değiştirmiş ne de o dönemde kullanılan isimleri yasaklamıştır. Rasûlüllâh (s.a.s.) tamamen ilkesel hareket ederek manalara yoğunlaşmış ve değiştirilen isimlerin de dini boyutlu olmasına dikkat etmiştir.

3. İsim, Sünnet ve Kültür İlişkisi

Kuranı Kerim’de Rabbimiz, Peygamberin “İnananlar için en güzel örnek”³⁰ olduğu beyan etmektedir. Rasûlüllâh’ın fiillerinin değerlendirilmesi, farklı yönleri ifade etmektedir. Âlimler bu yönde birçok taksimatta bulunmaktadırlar. Mezkûr taksimatlarla girmek konumuzun sınırları içinde değildir. Ancak meseleyi anlatma açısından konuya kısaca değinmek gerekir. Âlimler, Allah Rasûlü’nün fiillerini; dini, bireysel ve kendine has (Hasâisü’n-Nebî) uygulamalar olarak ayırmaktadır.³¹ Kuran-ı Kerim’de de birçok ayette geçtiği üzere, Peygamberin dini, beşerî ve özel durumları söz konusudur. Rabbimizin ayetlerde zikrettiği çerçevede Peygamberi anlamak, bu noktada meseleyi anlama adına yardımcı olacaktır.

Kütüb-i Sitte’deki hadislere bakıldığında isim konusu hem dini hem de kültürel yönü olan bir uygulamadır. Verilen ve değiştirilen isimlere dikkat edildiğinde iki yönü de görmek mümkündür. Mesela, “Abdullah”, “Abdurrahman”, “Münzir” vs... isimler ne kültürel ne de asabiyet ifade eden bir yöne sahiptir. Arap kültürüne bakıldığında, savaş terminolojisiyle bezenmiş isimlere yer verildiği tespit edilmektedir. Peygamber böyle bir ortamda, yaşadığı toplumdaki uygulamayı aynen devam ettirmemiş hatta “Harp” gibi eski dönemi yansıtan isimleri değiştirmiş, ona tavır almıştır. Diğer taraftan koyduğu isimler, değiştirdikleri ve tavsiyeleri, bunları yaparken ikna metodunu uygulaması ve meseleyi zorunlu hale getirmemesi fevkalade dikkat çekicidir. Allah Rasûlü eğer meselenin dini boyutu olduğunu düşünseydi, mutlaka bunu güçlü ifadelerle, “Helâl”, “Haram”, “Emir” ve “Nehiy” gibi dini terminolojiyle açıklaması beklenebilirdi. Kütüb-i Sitte’deki rivayetlere bakıldığında bu meyanda bir yaklaşıma rastlanmamaktadır. Bu noktada isim koyma ameliyesini Allah Rasûlü, isimlerin içeriği bakımından İslam kültürünün bir yansıması, zorunlu olmaması yönüyle de kültürel bir tercih olarak düşündüğü anlaşılmaktadır. Tamamen sünnet veya kültürel bir uygulama demek mümkün görünmemektedir. Ancak İslam kültürünün inşası anlamında değerlendirmek isabetli olacaktır.

Kütüb-i Sitte’de isim koyma hususundaki rivayetlerin geçtiği yerlere bakıldığında Nesâî (ö. 303/915) hariç diğerlerinin Edeb/Âdab bölümlerinde yer aldığı tespit edilmektedir. Nesâî’de ise, *es-Sünenül Kübrâ*’nda “Amelül yevm ve’l-Leyle” kısmında zikredilmektedir. Mezkûr bölüme bakıldığında içerik bakımından diğer Kitabü’l Edeb’lerden çok fazla bir

³⁰ el-Ahzâb, 33/21.

³¹ Konu ile ilgili etraflıca bilgi için bakınız: Talat Sakallı, “Sünnet’in Bağlayıcılık Açısından Taksimi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2, (1995), 39-102.

farkın olmadığı aşikardır.³² Dolayısıyla Kütüb-i Sitte’de isim koyma mevzuu “Edeb” kapsamında değerlendirilmiştir.

Hadisin altın çağında yaşamış âlimlerin isim koymayı Kitabü’l Edeb çerçevesinde değerlendirmesi, hüküm açısından buradaki rivayetlere bakışı da ortaya koymaktadır. Günlük hayata dair, bireyin şahsi tercihleriyle belirlenen uygulamalar gözüyle bakılmaktadır. Bu da ictihadi durumu yansıtmaktadır.

Peygamber, yaşadığı bölge açısından yeni bir inanç ve uygulamayı dikkatlere sunmuştu. Hayata yeni bir bakış, daha önceki bilgilerin dışında bilinmeyen ve ilgi çeken yeni anlayışlar ortaya koymuştu. Her bir peygamber, getirdiği yeni düzeni inşa etme yolunda gayret etmişti. Allah Rasûlü de hem Mekke hem de Medine’de yeni bir sistemi hayata geçirmeyi amaçlamıştı. Özellikle Medine dönemi bu meyandaki uygulamalara muhtevidir.

Hz. Peygamber, günlük yaşam içinde birçok noktaya dokunmuştur. Mesela, yeme-içme, ibadet şekilleri, alışveriş, oturma, yatma, kalkma, selamlaşma, yolculuk vs. Tabîdir ki burada zikredilenler yapılanların kısmi halini yansıtmaktadır. Hayatın her aşamasını kapsayan uygulamaları söz konusudur. Mezkûr örneklerden bazılarının üzerinde ayrıntılı düşünmek yerinde olacaktır.

Rasûlüllâh (s.a.s.), isimler konusunda İslami kültür bakışını yansıttığı tespit edilmektedir. Daha çok dini boyutu olan, Allah’ın sıfatlarını yansıtmayan, içerik bakımından çirkin manada olmayan hatta güzel manayı ihtiva eden, şahsi veya asabiyet yönlerini taşımayan özelliklere yönlendirme çabası vardır. Dikkat edilirse burada bir amaç ve gaye bulunmaktadır. Ancak bunlar, mutlaka yapılması gerekenler kapsamında değil, kişisel tercihlerle şekillenen bir yönü içinde barındırmaktadır.

Rasûlü Ekrem kültürel uygulamaları da içerik bakımından problem olmadığı sürece göz ardı etmemiştir. Çünkü İslam, milletlerin kültürlerinin gayri İslami bir durum olmadığı sürece yaşamasına müsaade etmiştir. Kendi hayatında da kültürün izleri görülmektedir. Mesela, iki oğlundan birine babasının ismi Abdullah’ı diğerine ise İbrahim (a.s.)’in ismini koymuştur. Konu ile alakalı örnek olarak şu rivayet zikredilebilir: “Bu gece bir oğlum oldu. Ona atam İbrahim’in ismini verdim.”³³ Abdullah ve İbrahim Mekke’de doğmuş,

³² Kitabü’l Edeb bölümlerine muhaddisler özel önem atfetmişlerdir. Bugün edeb denilince akla büyük oranda kadınların giyimi, kadın erkek ilişkileri ve genel olarak da dilden dökülen iyi/kötü serdedilen edebli/edebsiz içerikli ifadeler için söylenmektedir. Ancak Kitabü’l Edeb bölümlerinde hayatın her aşamasını kapsayan yönler bulunmaktadır. Mesela Buhârî ve İbn Mace, anne-babaya iyilikle, Müslim ise isim/lakap koyma, Ebû Dâvûd, Peygamberimizin edebe yaklaşımı, özellikle çocuklarla münasebetleri ve Tirmizî ise aksırma ile ilgili rivayetlerle başlamaktadır. Sadece bölümlere başladıkları konulara bakıldığında bile meseleyi ne kadar etraflıca inceledikleri sonucu ortaya çıkmaktadır. Bugün anlaşılan çerçevedeki özellikle kadın-erkek ilişkileri kapsamında rivayetlere ise sadece Tirmizî Kitabü’l Edeb’inde yer vermektedir. Bu nokta, hadisin altın çağında yaşayan muhaddislerin edeb anlayışıyla günümüz açısından zikredilenlerin büyük oranda farklı olduğunu göstermektedir.

³³ Ebû Dâvûd, “Cenaiz”, 23, 24.

isimleri konmuş ve orada vefat etmişlerdir.³⁴ Yaşanılan dönem Peygamberlik geldikten sonrasındır. İki ismin anlamları düşünüldüğünde İslami bir içeriğe sahip olduğu, “atam” ifadesinden hareketle kültürel bir yön barındırdığı anlaşılmaktadır. Benzer isim koyma uygulamasının Anadolu’da da görüldüğü malumdur.

Türklerde isim koyma süreci Allah Rasûlü’nün içinde bulunduğu toplumda yaşadıklarından farklı değildir. Müslüman olmadan önce toplum olarak önem verilen değerlerle şekillenen isimler Müslüman olduktan sonra İslami kültüre göre konulmuştur. Mesela “Boğaç Han” ismini Boğadan almıştır.³⁵ Karahanlıların hükümdarı Satuk (Deve Aygırı) Buğra Han (ö. 344/955) Müslüman olduktan sonra “Abdülkerim” ismini almıştır.³⁶ Sahâbîlerin Allah Rasûlü’ne isim koymak için çocuklarını getirme uygulamasının benzeri Türkler de Dede Korkut’a getirilerek yapılmış, o da isim koymuş ve dua etmiştir.³⁷ Rivayetlerde çocuğun isminin yedinci günde konulduğu ifade edilmekte, Türklerde ise bir mücadeleye girmesi, baş kesmesi ve onu kazanması gerekmektedir. Yani kendi rüşünü ispat etmesi beklenmektedir. Mesela Bamsı Beyrek’in ismi on altı yaşında kazandığı bir mücadeleden sonra konulmuştur.³⁸ Görüldüğü üzere Türklerin İslam’dan önce ve sonra isim koyma süreci farklılaşmıştır. Dolayısıyla İslami kültür, kendine tâbî olanları şekillendirmiştir.

Bugün ülkemizde cârî olan isim koyma kültürünün de rivayetlerde geçen İslami kültürden çok farklı olmadığı tespit edilmektedir. Mesela, yeni Müslüman olanlara mutlaka İslami anlayışı yansıtan bir isim verilmektedir. İsmi değiştirmek isteyenler mahkemelere başvururken yeterli gerekçe sunmak zorundadır. Mahkemeler ise, alınan kararlarda bireyin kabul ettiği kültür ve öncelendiği din gibi değerlerine göre karar almaktadır. Bu çerçevede alınan bir mahkeme kararı ve gerekçesi şu şekildedir:

“4721 Sayılı Türk Medeni Yasasınının 27. maddesi hükmü uyarınca kişi, haklı nedenlere dayanarak adının değiştirilmesini hâkimden isteyebilir. Hangi hallerin haklı sebep teşkil ettiği konusu her bir davadaki özel koşullara göre mahkemece belirlenecektir. Bu belirleme yapılırken objektif koşullardan çok değiştirme isteminde bulunanın mahkemeye sunacağı özel nedenlerin dikkate alınması gerekir. Bu özel, kişiye özgü nedenler; istemde bulunanın kişiliği, sosyal statüsü, aile ilişkileri de göz önünde bulundurularak hâkim tarafından değerlendirilmelidir. Ad ve soyadı kişiliğin ayrılmaz bir ögesidir, kişi bununla anılır ve tanımlanır. Ad ve soyadı niteliği gereği onu taşıyan kişi tarafından benimsendiğinde anlam taşır. Adını benimsemeyen kişiliği ile

³⁴ Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd b. Meni' ez-Zührî İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübrâ*, thk. Ali Muhammed Ömer (Kâhire: Mektebetü'l-hancî, 1421) 1/110-111.

³⁵ Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971), 14.

³⁶ Ömer Soner Hunkan, “Satuk Buğra Han”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2008), 36/181.

³⁷ Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 58, 168-169.

³⁸ Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 58, 59.

özdeşleştirmeyen kimsenin, adını değiştirmek istemesi en doğal hakkıdır. Böyle bir durumda, ad değiştirme istemlerinin ve önceliklerin dikkate alınması gerekir. Türk Medeni Yasasının öngördüğü ‘haklı neden’ bu kapsam içinde değerlendirildiğinde hâkimin bu konudaki takdiri; ileri sürülen nedenin ve yeni alınmak istenen ad veya soyadının toplum değerlerine ve yasanın buyurucu kurallarına ters düşmeyen, özellikle başkalarına veya çevreye zarar vermeyen, incitmeyen nitelikte bulunduğu saptanmasıyla sınırlı olmalıdır. Somut olayda; davacı isteği ile Hıristiyan dinini tercih etmek suretiyle dinini değiştirmiş ve bu husus, nüfus kaydına işlenmiştir. “Ramazan” olarak taşıdığı ad İslam dininin kutsal aylarından birinin adıdır. Davacının dinini değiştirmesinin yanında kendi dinini ve kültürel yapısını yansıttığına inandığı adı kullanmak istemesi haklı bir neden sayılmalıdır. O halde, mahkemece yukarıda açıklanan hususlar da dikkate alınarak, davanın kabulüne karar verilmesi reddi yolunda hüküm kurulması doğru görülmüştür.”³⁹

Görüldüğü üzere, Allah Rasûlü’nün cahiliyeden yeni çıkmış toplumu isim koyma ve değiştirmede yönlendirdiği uygulamalar, Müslüman olmadan önce ve sonraki Türklerin yaşadıkları süreç ve günümüz açısından cârî kültürün hem sünnet hem de kültürü içinde barındırdığı yaklaşımların aynı minvalde olduğu tespit edilmektedir.

Sonuç

Her bir ailenin yaşadığı isim koyma süreci Kütüb-i Sitte çerçevesinde üç başlıkta incelenmiştir. Söz konusu başlıklar şunlardır: “İsim Koyma Adabı”, “İsim Değiştirme” ve “İsim, Sünnet ve Kültür İlişkisi”. Çalışmamızda Kütüb-i Sitte’de tespit edebildiğimiz 65 rivayetten istifade ettik. Rivayetler büyük oranda tekrardan kaçılarak tespit edilmiştir. Elbette tamamen tekrardan kaçıldığını söylemek mümkün değil, zira bazı rivayetler kısmen veya farklı isnadlı olarak başka bir kaynakta da geçebilmektedir. Buhârî (ö. 256/870), Müslim (ö. 261/875), Tirmizî (ö. 279/892) ve Ebû Dâvûd (ö. 275/889)’dan toplamda 62, Nesâî (ö. 303/915)’den 1, İbn Mâce (ö. 273/887)’den ise iki rivayet seçilmiştir. İsnad bakımından rivayetlerin “merfu” oldukları tespit edilmiştir.

Çalışma neticesinde isim koyma ameliyesi, her anne-babanın tabii hakkı olduğu hem dini hem de kültürel olarak anlaşılmıştır. Anne-baba isterlerse değer verdikleri bir kişiden görüş alabilirler veya tümünden onun belirlediği bir ismi çocuklarına koyabilirler. İslamiyet’le birlikte isim koymada yeni bir süreç başlamıştır. Allah Rasûlü içeriği kötü olmayan isimlere dokunmamış, kötü olanları ise alternatifleriyle değiştirmeye çabalamıştır. Teklif ettiği isimlerin ne asabiyet ne de cahiliye dönemini ihtiva etmediği, dini veya güzel bir manaya sahip olduğu tespit edilmiştir. İsim koyma ve değiştirme ameliyesinin hem dini hem de kültürel yönlerinin olduğu görülmüştür. Dini açıdan zorunlu bir emir gibi değil “mendub” kapsamında peygamberin tavsiyesi olduğu

³⁹ 16.04.2008, Hürriyet Gazetesi, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/yargitay-din-degistiren-isim-degistirebilir-8712279>.

anlaşılmaktadır. Rivayetler, hadis alanında yazılan en önde gelen kitaplarda geçmektedir. Bu eserlerin müellifleri ilgili hadislere “Edeb/Âdab” bölümlerinde yer vermiştir. Mezkûr bölümlerde yer almaları yazarların isim koyma rivayetlerine nasıl baktıklarını da göstermektedir. Bu da yukarıda söylediğimiz gibi “mendub” yaklaşımını tezahür ettirmektedir.

Anadolu kültürü, isim koyma konusunu büyük oranda dini olarak algılamaktadır. Bu durumun izlerini Türklerin ilk Müslüman olduğu yıllara kadar götürmek mümkündür. O günden bugüne aynı anlayış devam etmektedir. İnsanlar, bir ismin anlamına değer verdiği kadar, onun Kuran’da veya hadislerde geçip geçmemesiyle de ilgilenmektedir. Ehl-i dünya olan, dini yönü fevkalade zayıf olan kişilerde bile bu yaklaşımı görmek mümkündür. Mezkûr durumlar, Allah Rasûl’ünün meseleye yaklaşımıyla örtüştüğü hatta dini yöne daha fazla ağırlık verildiği sonucuna ulaştırmaktadır.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybanî, *el-Müsned*, nşr. Şuayb Arnaûd, Kâhire: Müessesetü’l-Kurtuba, 1375.
- Aynî, Ebû Muhammed Bedreddin Mahmûd b. Ahmed b. Musa el-Hanefi, *Umdetü’l-kârî şerhu sahîhi’l-Buhârî*, Dâru ihyâi’t-türâsi’l-Arabî, Beyrut, ts.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâil, *el-Câmiu’s-sahîh*, nşr. Mustafa Dîb el-Buğa, Lübnan: Dâru İbn Kesîr, 1407.
- Cemalüddin, Ebû’l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Cevzî. *Garibül Hadis*, 1-2. Beyrut: Daru’l-kütübî’l-ilmîyye, 1405.
- Ebû Abdullah Muhammed b. Sa’d b. Menî’ ez-Zührî İbn Sa’d. *et-Tabakâtü’l-kübrâ*, thk. Ali Muhammed Ömer. Kâhire: Mektebetü’l-hancî, 1421.
- Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb Nesaî, *Sünenü’l-kübrâ*. thk. Abdülgaffar Süleyman Bûndarî, Ebû Abdullah Seyyid b. Kesrevî b. Hasan. Beyrut: Dâru’l-kütübî’l-ilmîyye, 1411.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş’as b. İshak el-Ezdî es-Sicistanî, *es-Sünen* nşr. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd, byy.: Dâru’l-fikr, ts.
- Ebû İsa Muhamed b. İsa b. Sevre es-Sülemî et-Tirmizî, *es-Sünen*, nşr. Ahmet Muhammed Şâkir, Beyrut: Dâru ihyâi’t-türâsi’l-Arabî, ts.
- Ebû Ubeyd Kasım b. Sellâm el-Herevî el Bağdadî, *Garibül Hadis*, thk: Muhammed Abdülmuîd Hân, 1-4, Haydarabad: Matbaatü daireti’l maarifi’l-Osmanî, 1384.
- Ebû’l-Kâsım Müsnidü’d-Dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb Taberânî. *el-Mu’cemü’l-evsâd* thk. Mahmûd b. Ahmed et-Tahhân. Riyad: Mektebetü’l-maârif, 1405.
- Ebû’l-Velîd Süleyman b. Halef b. Sa’d et-Tücibi Bâcî. *el-Müntekâ*. Kâhire: Dâru’l-fikri’l-Arabî, 1913.
- Ebü’s-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esrüddîn Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî. *en-Nihâye fi garîbi’l-hadîs*. 1-4. Beyrut: Mektebetü’l-ilmîyye, 1399.
- Ergin. Muharrem. *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971.
- Hadislerle İslam*, ed: Mehmet Emin Özafşar vd. 4, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013.
- Huncan, Ömer Soner. “Satuk Buğra Han”, 36/181-182, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2008.
- İbn Battâl, Ebû’l-Hasen Ali b. Halef b. Abdülmelik, *Şerhu sahîhi’l-Buhârî*, nşr. Ebû Temîm Yâsîr b. İbrahim, Riyad: Mektebetü’r-rüşd, ts.
- İbn Mace. Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvinî, *es-Sünen* nşr. Muhammed Fuad Abdülbâkî, Kâhire: Dâru ihyâi’t-türâsi’l-Arabî, 1975.
- Kandemir, Yaşar. “Said b. Müseyyib”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 35. (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2008), 563-564.

- Müslim b. el-Haccac, Ebû’l-Hüseyn el-Kuşeyrî en-Nisabûrî, *el-Câmiu’s-sahîh*, nşr. Muhammed Fuad Abdülbâkî, Beyrut: Dâru ihyâi’t-türâsi’l-Arabî, ts.
- Sakallı, Talat. “Sünnet’in Bağlayıcılık Açısından Taksimi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2, (Isparta, 1995), 39-102.
- Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnaut, Hüseyin el-Esed. Beyrut: Müessesetü’r-risâle, 1405.
- 16.04.2008, Hürriyet Gazetesi, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/yargitay-din-degistiren-isim-degistirebilir-8712279>).
- <https://www.nevzattarhan.com/isminiz-kisiliginizi-olusturuyor.html>.